

'סועדים בו לברך שלוש פעמים'

לביור מהות השבת לאור שלוש הסעודות

הרב אלי פוינסילבר

ראשי פרקים

הנס מציע שיטת קיום אלטרנטיבית בסעודה שניה 'ניצול ממלחמת גוג ומגוג'	הקדמה – ארבע קושיות מהות הזמן
העתיד – עכשיו	הזמן – מפגש מחודש עם עצמיותנו
השבת החיובית	כורח
ג. סעודה שלישית	א. סעודה ראשונה
החזון והממשות	האם האדם מוסרי באמת?
'כי פנה יום'	עמל השבת
סעודה שלישית	השבת – נס הדוחק את הטבע
השבת הטבעית	גוי ששבת חייב מיתה
שבת שלום	דינה של גיהנום
השבת – סוד השבוע כולו	סעודת אמונה
עונג שבת	ב. סעודה שניה
'ניצול מחבלו של משיח'	השבת – שיטת חיים
	טענת גוג
	על כן ברך ה' את יום השבת

אומרת הגמרא¹:

"אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנום, וממלחמת גוג ומגוג. מחבלו של משיח – כתיב הכא "יום"² וכתוב התם "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום..."³. מדינה של גיהנום – כתיב הכא "יום" וכתוב התם "יום עברה היום ההוא"⁴. ממלחמת גוג ומגוג – כתיב הכא "יום" וכתוב התם "ביום בא גוג"⁵.

1. שבת קיח, א. במאמר, ניסינו לבאר את דברי חז"ל אלו המובאים בגמרא על פי הסבריו של המהר"ל מפראג במקומות שונים (נצח ישראל פרק לו, באר הגולה בבאר השני, ועוד). אין מטרתנו להראות כיצד הדברים דלקמן יוצאים מתוך לשון המהר"ל, כי אם לבאר את הרעיונות הגלומים בתוך המאמר עצמו. לכן נמנענו מלצטט את דברי המהר"ל, וסמכנו על הקורא הנבון שיבצע את מלאכת החיבור בעצמו. 2. כתוב שלוש פעמים "יום" בפס': "ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה" (שמות טז, כה). 3. מלאכי ג, כג. 4. צפניה א, טו. 5. יחזקאל לח, יח.

הקדמה – ארבע קושיות

במבט ראשון נראה כי מצות השבת מוזרה ומשונה היא עד מאוד. אם מדובר באדם העובד קשה במשך השבוע וזקוק ליום מנוחה, אזי 'שבת מנוחה' מהווה אחיזת עיניים, לכאורה. איסור המלאכה המוחלט של השבת, הנמשך במשך עשרים וארבע שעות לפחות, רחוק מלהיות מוגדר כ'מנוחה'. במקום להירגע ולהשתחרר מוכרח האדם לחשוב פעמיים על כל פעולה ופעולה, לבדוק שוב ושוב שמא יש איזשהו סרך איסור במעשיו. איסור המלאכה מסבך ומסרביל את התנהלות האדם בשבת – אפילו תבשיל טרי איננו יכול לבשל לעצמו בו ביום. גם אם עצם רעיון המנוחה קוסם לאדם, הרי שצורת המנוחה עתירת החובות הכפויה עליו, מבלי להתיעץ עמו קודם לכן, נוטלת מן השבת את מימד הנפישה והמרגוע הפשוט. גם אם מצליח האדם להקפיד על איסור המלאכה בקלות יחסית, עדיין ממתינים לו חובות חיוביות ה'גוזלות' את זמנו בדמות תפילות ארוכות במיוחד, קריאה ארוכה בתורה, סעודות ארוכות. כל אלו אינם ענייני רשות, שיכול האדם לבחור לעשותם אם לאו, אלא מחוייב הוא לעשותם. אדרבה, גם מי שיושב בטל כל השבוע, יגלה שדווקא בשבת מוטלות עליו חובות יותר מן הרגיל.

אם מדובר על אישיות מלאת אדרנלין, הבונה ופועלת ללא הרף בתחומים רבים, גם היא לא תמצא קורת רוח בשבת. אישיות כזאת ניחנה במרץ של עשייה ופעלתנות בלתי פוסקת. לעולם נפגשנה באמצע פרויקטים חשובים המשפרים ומקדמים את פני התבל והאנושות. כדור אנרגיה בלתי נדלה החותר לעשות עוד ועוד ואיננו יודע מרגוע מהו. והנה, עם הגיע השבת, מוכרח אדם זה להפסיק הכול. שוב אין הוא יכול לנסוע ממקום למקום; מוכרח הוא להישאר בביתו ולהתבטל מפעילותו המבורכת. גם אם בעת כניסת השבת עסוק היה בעניינים חשובים ממדרגה ראשונה, 'מונחתים' עליו איסורי דאורייתא ודרבנן למכביר, העוצרים אותו באמצע העשייה. אדם כזה חש כי מנשלים אותו מפעילות חשובה. מרגיש הוא, כי יש בזה חוסר אחריות כלפי מפעלים חשובים, בהם הוא עסוק תדיר. מדוע לא יוכלו מפעלים רוויי ערך ומשמעות אלה להמשיך ולהתבצע גם תוך כדי השבת? מה כל כך חשוב בחוסר מעש כפוי, עד כי דוחה הוא כמעט הכול? הנפש הפעלתנית מתקוממת כאשר אין מאפשרים לה להוציא את כל רצונותיה הטובים אל הפועל, ללא סיבה מוצדקת.

ובכלל קשה, מדוע המחלל שבת – אפילו מתוך כוונות אידיאליות ביותר – חייב סקילה, כרת, חטאת, מלקות? במה חטא עד כי מגיע לו למות, כלומר חייו נהפכים לחסרי ערך? אדם הרודף צדקה וחסד אך המחלל שבת, וכי אפשר לומר עליו שעדיף שימות? ודאי

שדבר זה איננו מתיישב בנקל על הלב. מדוע אדם מאמין, המקיים מצוות רבות, אך גם מחלל שבת, נחשב הוא 'כאילו עובד עבודה זרה'⁶? וכ'כופר בכל התורה כולה'⁷? זאת ועוד, לעתים מתעוררת תחושת אי נוחות מהצביעות לכאורה שבהתנהגות השבתית. אנו מתנהלים על מי מנוחות, לובשים בגדי חג, מתענגים על שְׁלוֹ ודגים, כאילו אין לנו אף דאגה בעולם, כאילו ניתן ברצינות לשכוח מכל הבעיות האמיתיות שראוי שיטרידו את מנוחתנו. בחיים הרגילים נקל להבין מדוע על האדם להתנהג לא לפי יצריו האפלים הקבורים עמוק בקרבו אלא לפי הכרעתו השכלית, אף אם אין הוא מזדהה עמה לחלוטין. ללא 'הצגה' זו אי אפשר למציאות נורמאלית להתקיים. אך בשבת, חשים אנו פעמים רבות 'מחנק' מהלבוש החגיגי, שאיננו מבטא לא את מצב נפשנו ורוחנו, ולא את מצב המציאות באמת. כיצד ניתן 'לחגוג' כאשר עדיין ישנם נזקקים ונדכאים, חולים ונאנקים הזקוקים לעזרה, כאשר אישיותי-שלי עדיין איננה מתוקנת, ובכלל – נושאים כה רבים דורשים עדיין תיקון? את מי אנו מנסים לשכנע בהתנהגות האריסטוקרטית, שאין כל קשר בינה ובין המציאות הממשית?

מהות הזמן

הזמן – מפגש מחדש עם עצמיותנו⁸

ראשית, יש להבין כי הזמנים בכלל והשבת בפרט אינם עובדה טכנית ה'מונחת' עלינו מבחוץ, מסגרת נוקשה הנכפית עלינו בעל כרחנו, אלא בראש ובראשונה איכות חיים הקיימת בקרבנו פנימה. הזמנים השונים מאפשרים לבחינות ולצדדים שונים של אישיותנו להיחשף ולצאת אל הפועל. בימים כתקנם שולט בנו עולם הטבע ודרישותיו הרבות, החוסמים את הדרך בפני צדדי החיים הנשמתיים, אידיאליים ועדינים מלצאת אל הפועל. הצרכים הרבים התובעים מן האדם את מילואם – אוכל, ביגוד, מדור וכדומה, לא רק ממלאים את רוב זמנו אלא הופכים להיות הכלים העיקריים המעצבים את השקפת עולמו ואת דימויו העצמי. גם אם למד פעם, בילדותו, כי זכה הוא להיוולד כנין ונכד לאברהם אבינו הרודף צדקה וחסד, הרי שמהומת החיים משכיחה זאת ממנו במהרה. מלחמת החיים הקשה דורשת מן האדם להוציא אל הפועל תכונות קשות, פרטיות ואף שפלות ומולידה צורת מחשבה טכנית. בתחילה עדיין זוכר הוא שהטוב והישר הם העיקר בחיים, אך מתרץ הוא לעצמו שאין ברירה, וכרגע לא ניתן לנהל את מערכות החיים הטבעיות על פי קריטריונים מוסריים חמורים, אלא מוכרחים 'לדבר' עם

6. רש"י יבמות ו, א ד"ה "וכי תימא", ובעוד ראשונים. 7. מדרש אגדה במדבר טו, לד. 8. 'ייראה היות מציאות הזמן בנפש'. אור ד' לר' חסדאי קרקש, מאמר א, כלל ב, פרק יא.

עולם הטבע בשפתו. אולם, אט אט שוכח האדם במירוץ החיים את הנקודה האידיאלית המסתתרת עמוק בקרבו. בתחילה נדחקת היא מלהיות העיקר בחיים אך בסופו של דבר נשכחת היא לגמרי. חולשתו האמונית של האדם הופכת כבר להשקפה עקרונית, לכתחילת. מנוע החיים שוחק את האדם עד לבלי הכר את עצמיותו. כדי למנוע תהליך משפיל זה באים הזמנים המקודשים, המוֹשִׁים אותנו מממהומת החיים ומאפשרים לנקודת הקודש האידיאלית שבנו להשתחרר, לצאת אל הפועל ולכבוש שוב את תודעתנו. הזמן, אם כן, איננו מסגרת טכנית, אלא 'חלונות', 'פתחים' ו'שערים' המסוגלים ומתאימים להתפרצות איכויות חיים מיוחדות מקרבנו. כך גם יש להבין את קדושת השבת. בראש ובראשונה מפגישה אותנו השבת עם עצמנו, עם בחינה מיוחדת ועמוקה של אישיותנו.

כורח

המיוחד והבולט בשבת, לעומת שאר המועדים, הוא הממילאיות. השבת חלה ממילא, מבלי לשאול אותנו אם 'מתאים לנו' אם לאו. השבת היא 'קביעא וקיימא', מציאות מוחלטת, שקיומה בלתי תלוי, 'מחוייבת המציאות'. גם אם אדם חש כי זקוק הוא ליום נוסף או למספר שעות כדי להתכונן כראוי לקדושת השבת – היא נכנסת ותובעת את שלה, מבלי להתחשב בדעתו או במוכנותו של איש. המועדים נקבעים על ידינו, על ידי ראיית עדים וקידוש החודש ועיבור השנים. הם נתונים, כפי שעולה מתוך הסוגיות⁹, לשיקולים רבים ומגוונים של נציגי האומה, הרשאים לדחות או להקדים את קביעות החודש והמועדים בצורה שתתאים לצרכים שלנו. אך השבת מתפרצת אל תוך חיינו מבלי לשאול את דעתנו בנידון ומבלי להתחשב במצבנו באותם רגעים. בשפת החיים, פירוש הדבר, שגם בקרבנו קיימת נקודה אידיאלית החקוקה בעצם טבע האישיות. יש צד של קדושה באישיותנו שאיננו נתון לבחירתנו, שאיננו יכול להשתנות, להימחק או להיחרב. כפי שהאדם מוכרח לחיות, "על כרחך אתה חי"¹⁰, והחיים ניתנו לנו במתנה מבלי להתיעץ עימנו קודם לכן, כך גם, בד בבד, כאשר יצאנו לאוויר העולם נולדנו עם נטייה מוסרית עליונה, עם שאיפת הטבה, 'על כרחך אתה אידיאליסט'. איננו מסוגלים להתחמק מפן זה בחיינו, כפי שאיננו מסוגלים להתחמק מעצם החיים הנכפים עלינו. זוהי עובדת חיים קבועה ומוצקה, שאין להתווכח עליה. אנחנו אידיאליסטים – בין נרצה ובין שלא נרצה, בין שנשמח בכך ובין שלא, אין זה משנה. כאלה אנחנו, בין אם אנו מצליחים לחוש זאת ובין אם לאו. האידיאליזם

9. ראש השנה כד, א. ועוד. 10. אבות פ"ד, מכ"ב.

הצרוף, חי בתוכנו בצורה טבעית ואיננו צריכים לרכוש אותו מבחוץ, בצורה מלאכותית.

זוהי משמעות איסור המלאכה בשבת: הכול נמצא כבר בקרבנו פנימה. המלאכה מהווה הסחת הדעת מהאוצר היקר הטמון כבר בתוכנו; הצורך לעמול משכנע אותנו שאנחנו כשלעצמנו איננו טובים באמת, שהרי צריכים אנו לעמול כדי לתקן את מידותנו ומעשינו. סימן – כך משכנעים אנו את עצמנו – שאם לא היינו עמלים, תתגלה אישיותנו בכל מערומיה השפלים. סתירה גמורה לרעיון הבל זה מתגלה בשבת, בשביתה מכל מלאכה, שם מתגלה שגם ללא שום עמל, כי אם מעצם היותנו, דבוקים אנו בטוב, באמת ובישר. גם אם במשך שאר ימי השבוע מסוגלים אנו, מרוב עמל ויגיעה, לשכוח את הנקודה היותר עצמית שלנו, הרי שעם הגיע השבת מתפרצת מקרבנו השייכות הבלתי אמצעית שלנו אל הטוב ודורשת מאיתנו להסב אליה את כל מלוא תשומת הלב.

א. סעודה ראשונה

האם האדם מוסרי באמת?

מהיכן נובעת נקודה מוחלטת זו באישיותנו? ודאי שאין היא מוטבעת בנו מכוח מסגרת עולם הטבע בו אנו חיים, שהרי הטבע מתנהג, מעצם טבעו, בצורה שקשה להגדירה כמוסרית. 'חוק הג'ונגל' – 'החזק שורד' – הוא הכלל הקובע את אופי עולם הטבע. האלימות היא האופי היסודי של הטבע, בו בעל השרירים כובש את החלש. יצור רעב אוכל את חבריו מבלי לחשוב על כך פעמיים. אדרבה, חוקרי הטבע מתחבטים בשאלה הקשה, מהיכן צמחה לה נטייה מוסרית באדם? מדוע האדם נוטה להתחשב בזולתו ולכלל הפחות לחוש חוסר נעימות כאשר פוגע הוא בחבירו? מדוע חש האדם כי כליותיו מייסרות אותו כאשר עובר הוא עבירה? מהיכן צמחה לה האמפתיה? מכיון שאין הם מכירים כי אם את הטבע הגלוי, הסגור בתוך עצמו והכבול בחוקיו הנוקשים, מוכרחים הם להסביר אף את הנטייה המוסרית כתוצר של הטבע. לפי סברתם, גם הנטייה המוסרית היא חלק מדאגת האדם לעצמו. 'שמור לי ואשמור לך' הוא יסוד המוסר, לדעתם. 'אם אסייע לחברי, אזי בבוא היום כשאזדקק לעזרה, יעזור הוא לי!'. טוענים הם, שלאמיתו של דבר מעולם לא השתחרר האדם מהאגואיזם היסודי שהוא מנת כל חי. ממשיך האדם להיות שקוע בתוך עצמו ולדאוג להנאתו. המוסריות לשיטתם הינה חלק בלתי נפרד מן האינטרסנטיות המלווה את האדם כל חייו, שלעולם אין הוא יכול להשתחרר ממנה. העולה מדבריהם הוא, שלאמיתו של דבר כל הדיבורים אודות 'נטייה מוסרית' הינם אחיזת עיניים וטעות אחת גדולה. אין כאן יותר מאשר שיטה מתוחכמת של האדם לעזור לעצמו. בעצם, אם היה יכול, היה מעדיף לשדוד את הזולת. אך בלית

ברירה, במקום לתקוף את הזולת, נאלץ הוא לסייע לו מתוך תקווה להפיק מכך רווח עתידי. אפילו מתנה הריהי 'כמכר... אי לאו דעביד ליה ניחא לנפשיה לא יהיב ליה מתנה'¹¹.

לעומת זאת קובעת המשנה ש'כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא'¹², כלומר בכל יהודי קיימת נקודה אלטרואיסטית מוחלטת, שאיפת הטבה ללא כל רצון לקבל תמורה, אהבת הטוב מפני שהוא טוב, אהבת האמת מפני שהיא אמת, ללא צורך לתרץ או להסביר זאת. נקודה זו מוטבעת בקרבנו מעצם שייכותנו הלאומית, 'כל ישראל'. זוהי מהות העולם הבא, שאין בו נקודה פרטית, "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים... ונהנים מזיו השכינה"¹³, כי אם הטוב והכלליות מתגלים כעצם נקודת ההיות, כנקודה שעצם תחושת החיים נעוצה בה; הטוב לשם הטוב¹⁴. בעולם הזה, הצדיקים אינם יודעים מנוחה, מפני שצריכים הם להילחם בנטיות הטבעיות פרטיות הבאות להשכיח מהם את ערך חייהם. אך בעולם הבא 'צדיקים יושבים' בנינוחות, מפני שנקודת נשמתם גלויה וחשופה, מה שלא ייתכן בעולם הזה. בעולם הזה נהנה האדם מחוויות חומריות-חושניות, אך בעולם הבא ההנאה – תחושת הפרטיות בשיאה – נעוצה בכלליות ובנצחיות דוקא, 'ונהנים מזיו השכינה'. זהו מהות חייה של כנסת ישראל, הטוב המוחלט, כשלעצמו, בלי חשבון פרטי כלל, כעצם שורש נקודת הקיום.

במשך ימי השבוע מלא האדם ספיקות ביחס לנקודת הטוב שבו, וצריך הוא להילחם כדי לייצב בקרבו, שוב ושוב, מעמד מוסרי מוצק. כל יום מציב בפניו אתגרים ונסיונות חדשים, ונאלץ הוא לרכוש מחדש את שייכותו אל הטוב והיושר. יצר הרע מתגבר עליו חדשים לבקרים והאדם נאלץ להודפו שוב ושוב. אף אם מצליח הוא לנצח במלחמה באופן מעשי וניצל הוא מעבירות, אין הוא מסוגל להינצל מ'הרהורי העבירה' הכובשים את תודעתו. עצם עובדת היותו נתון במלחמה מעוררת בקרבו תהיות קשות: אם צריך הוא להילחם בכל פעם מחדש, האם אין זו ראייה כי נטיית הטוב עדיין חיצונית לו? האם באמת אין הוא יותר מאשר בהמה מלומדת המתנהגת בנימוס מופתי? אולי, כך מהרהר הוא לעצמו, אין כאן יותר מאשר 'הצגה' גדולה, בה אין פיו וליבו שווים? המחשבות

11. רש"י כתובות מט, ב ד"ה "מיבעיא", ע"פ מגילה כו, ב. 12. סנהדרין פ"י מ"א. 13. ברכות יז, א. 14. והיא מדרגת תשובה מאהבה, שגם הצדיק זקוק לה. הצדקות הצומחת מתוך העולם הזה גם מוגדרת וממילא אף מוגבלת על פי צרכיו. לכן זקוק הוא לתשובה עליונה, המשחררת את שאיפת טובו מכל מגבלה ומאפשרת לה להתגלות כפי טבעה, מתוך חרות מוחלטת, שאיננה מתחשבת בכלי הקיבול של הניטבים. והיינו עולם הבא, בו הטוב איננו בא לפתור את בעיית השנאה, הקנאה והתחרות אלא מתגלה כזרם חיים משוחרר בעל ערך עצמי.

באות והולכות, עולות ויורדות בעוצמתן, אך אינן מרפות. המציאות המלחמתית מעמידה את האדם בצל הספק.

עד שמגיעה שבת, 'מעין עולם הבא'. הטבע הישראלי שלנו איננו מאפשר לנו לשקוע יתר על המידה בחשבונות הרבים ובספיקות חסרי המנוחה. בשבת נדחף האדם בעל כרחו להיפגש עם עצמיותו היותר עמוקה, עם הנקודה הלאומית החבויה בעומק אישיותו, עם הטוב המוחלט היצוק בו מעצם טבע יצירתו. יכול האדם להתפלסף עוד ועוד, אך לאחר שישה ימים מגיעה השבת וקובעת 'די' – יש גבול לכל מחשבות אנוש קצרות הראות ושטחיות המבט המנסות לאמוד את ערכנו לפי העולם הגלוי לבדו. יש בנו ישראליות צרופה, שבת מנוחה, בה מוכרחים אנו להפנות את המבט פנימה, אל עבר השבת החקוקה בעומק חיינו ולהתוודע אל הטוב לשם הטוב הגנוז בנו. להפסיק לדון את עצמנו לפי הצלחותינו וכשלונותינו כי אם לפי עצמיותנו האובייקטיבית, המהווה הנחת יסוד, הקודמת לכל המעשים והגילויים. אין כניסה לדברים חיצוניים מרשות הרבים לתוך רשות היחיד שלנו; כי אם צריך להבין את רשות היחיד מתוך עומק מהותו הישראלית. כל השבוע יש לעמול כדי לתקן את המידות ולרכוש את הטוב והישר מבחוץ, באופן מלאכותי. אך בשבת אסורה המלאכה, ואסור גם הקנין מבחוץ¹⁵ ובעל כרחו צריך הוא להיפגש עם הטוב המצוי בו ממילא, הקיים בו בטבע, גם בלא שום מאמץ. הישראליות שבו, היא המצילה אותו ממחשבות ההבל של ימי המעשה. השבת חושפת את הטוב הנטוע בנו מעצם הקשרנו הלאומי.

עמל השבת

אמנם, מנוחה זו דורשת עמל לא פשוט. מנוחת השבת איננה פשטנית. האדם נדרש להתרומם, להאמין בעצמו, בטוב שבו, גם אם הוא יושב בטל. הפעולות החיצוניות אסורות בשבת, אך הפעילות הפנימית גדולה היא ורבה. צריך האדם להעמיק הרבה בשכלו, בנפשו ובעולמו הפנימי עד שימצא בקרבו את נקודת המנוחה, את האמונה השלווה לחלוטין, המלאה וודאות ללא עוררין, את נקודת העצמיות. המנוחה שלימה היא, רק כאשר האדם נפגש עם הטוב כחופף לעצם זהותו. אין הוא צריך לנקוף אצבע כדי להשיג זאת – הכול מקופל ומונח בקרבו פנימה. נקודה זו איננה קיימת בתוך המציאות הטבעית-חיצונית, כי אם מהווה נקודה נפשית-רוחנית, טבעית-פנימית, בתוככי האדם. החדירה לנקודת עצמיות זו דורשת עמל רוחני ונפשי רב. וכלשון השל"ה הקדוש: 'ועניין מנוחה היא אין לה מנוחה, כמו שאמרו רז"ל (ע"פ ברכות ס"ד,

15. והוצאה והכנסה מרשות לרשות בכלל. לא בכדי פותחת מסכת שבת במלאכת הוצאה דווקא. העני נשאר בחוץ ואינו מוזמן פנימה.

א') תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא"16.

השבת – נס הדוחק את הטבע

מבחינה זו, מקבילה השבת לנס. הנס פולח ובוקע לו דרך במעבי הטבע העכור, דוחק את חוקי הטבע הנוקשים הצידה ומאפשר למגמה המוסרית להתגלות. הטבע, מצד עצמו, הריהו עיוור לחלוטין, משולל מכל מגמה מוסרית, כפי הנראה לעין. כמו וילון עב, המונע אפילו מקרן אור קלושה מלחדור לחדר אפל, עד שיושביו אינם מסוגלים להבחין האם בחוץ זורחת כעת השמש בגבורתה או שמא אמצע הלילה; כך מכסה וחוצץ הטבע מבעד לנשמטיות מלהתגלות, עד כי עולה השאלה, האם בכלל קיימת מגמה מוסרית כלשהי? או שמא העולם מתנהל 'סתם', ללא כל כיוון ומטרה מוגדרים? הנס עוקר את השאלה מעיקרה, ומפגיש אותנו באופן בלתי אמצעי עם המגמה המוסרית המסתתרת עמוק במציאות. כך גם עצם הופעת החיים הישראליים הינה נס גלוי, נס הניסים, הגורר עמו, כתופעת לוואי, ניסים נוספים, מלידת יצחק ועד עשרת המכות, קריעת ים סוף וניסי המדבר השונים. עצם התגלות נטיית חיים המוצאת את עצמיותה היותר יסודית בשאיפה לטוב הגמור ולאמת המוחלטת – הריהי נס, מפני שהטבע על פי הגדרתו נוגד תופעה זו ושולל אותה. המובן הראשוני והיסודי של נס הוא הניגוד לטבע. הנס, קורא תיגר על עולם הטבע וקובע שהנטייה המוסרית איננה יכולה להופיע דרך כוחות הטבע, כי אם על ידי שבירת הטבע ו'עקיפתו'. זהו התוכן המחודש הראשון והבולט של החיים הישראליים. לקוחים הם מעולם שכולו טוב, ועל אף שנשתלו בתוך המציאות הטבעית, אינם נכנעים לתכתיביה ולהגדרותיה.

גוי ששבת חייב מיתה

מה שאין כן איש נכרי, שם המצב הפוך. השייכות הלאומית של הגוי אין בה שום דבר מעבר לתכני הקיום הטבעי. אם יש בו גילויים כלשהם של אידיאליות וטוב, הריהם קנויים על ידו באמצעות בחירתו החופשית. אדרבה, אם יתעקש להעמיק חקר בנפשו ולחשוף את עצם אישיותו, שמעבר לעמל היומיומי המפרך הנדרש לשמור על התנהגות נאותה, יפגוש שם לא יותר מאשר מציאות טבעית, שבאמת אין בינה ובין החיה והבהמה כלום. אז יגלה שעצמיות חייו היותר מהותית שייכת לטבע בלבד, ללא כל יכולת להתנתק ממנה. כל זכות קיומו כבן אנוש נובעת מהשתדלותו הנמרצת לבחור בטוב ולדבוק במוסר ובאידיאליות, "ויום ולילה לא ישבותו"17. אם יניח לרגע את

16. של"ה מסכת פסחים, פרק ג. לפי זה ניתן לבאר, אולי, את המ"ד שלדעת ר' יוחנן הסנדלר אסור להנות ממעשה שבת מהתורה (בבא קמא עא, א), שכן כאשר המלאכה נעשית מתוך קדושת השבת אזי גם היא חושפת את הקודש שבה. 17. בראשית ח, כב.

משמרתו, את מאמציו התמידיים לשמור על צלם אנוש, ויאבה להתרפק על עצמיותו הבלתי תלויה במעשים, יגלה שאין ערך לחייו. אפילו – או דווקא – אם המדובר על חסיד אומות העולם, צדיק וישר, אם רק יעיז לחדור לעומק חייו, יבין מיד שזכות קיומו היא בפעילותו חסרת הלאות למען הטוב והחסד. ברגע ששובת הוא מכל מלאכתו, כדי להיפגש עם אישיותו המעורטלת מכל פועל ומעשה, יגלה ש"גוי ששבת חייב מיתה"¹⁸.

דינה של גיהנום

זוהי הבחינה הראשונה של השבת, המצילה אותנו מדינה של גיהנום. כדי להבין זאת, יש להשתחרר מן הרעיונות המגושמים וההסברים הילדותיים המתלווים למושג זה ולגשת להבנתו בדעה צלולה ובהכרה ברורה ומאירה. מעשי האדם כולם, חוקקים בו את רישומם. באופן כללי מתחלקים המעשים לשני סוגים. יש והמעשים מבטאים וחושפים אמת אישית-פנימית עקרונית-מהותית של האדם. מעשים כאלה מלמדים אותנו מי הוא האדם באמת. אך ישנם מעשים ה'מנותקים' מהווייתו הפנימית של האדם: ייתכן שביסודו הוא איש רע ומעשיו הטובים מוליכים את המתבונן שולל; וכן להיפך, ייתכן שהמדובר באדם טוב מיסודו, שנכשל באופן מקרי ויוצא דופן. מעשים אלו אינם מחוברים אל מהות האישיות, כי אם 'צפים' על פני השטח החיצוני של החיים. אך לפעמים, יכולות גם פעולות חיצוניות הנעשות לאורך זמן, לגרום לשינוי מהותי בעומק האישיות ולשנות את המסלול היסודי של חייה. אמנם, בעולם הזה, 'אין לדיין אלא מה שעניו רואות', ואין ביכולתנו לחדור לשורשי אישיותו של האדם לעמוד על מניעיו האמיתיים. אנוסים אנו לדון את האדם על פי מעשיו. אך לאחר סיום פרק חייו, משתחרר האדם מן המדדים החיצוניים של חייו ופוגש את עצמיותו נשארה זכה וטובה, זהו העולם הבא בעצמו. את העונש על מעשיו הרעים – החיצוניים – יקבל בעולם הזה, שעקמימותו גרמה להם. אך אם מעשיו הרעים הצליחו לחדור אל תוככי נפשו, לעוקרה מתכונתה המקורית ולהפך את אופיה לרעה – אין הוא יכול לקבל את עונשו בעולם הזה, החיצוני. מוכרח הוא לעבור תהליך שיחזיר את עצם נפשו לטבע מקוריותה הטהורה. זהו תהליך עמוק ויסודי המגיע לשורשי האישיות. זהו תפקידו של הגיהנום¹⁹. הגיהנום מברר את עצם הטבע וחדר לעומק אישיות האדם. אדם בעל מעשים רעים, שלא הצליחו לחדור לעצמיות ולהשפיע על טבעו וזהותו, מקבל את עונשו בעולם הזה, בעוד שעצמות אישיותו תזכה להתענג בעולם הבא על רוב טוב. אך אותם רשעים, שמעשיהם הרעים חודרים

18. סנהדרין נח, ב. 19. עין איה ברכות א' פרק א, אות קסט ופרק ב, אות יג. שבת א' פרק ב, אות קס.

עד עצם טבע אישיותם ומקלקלים אותו, אין אפשרות למרק את חטאם בעולם הזה, המקרי והיחסי. חטא המגיע לעצמיות מוכרח לקבל את עונשו בעולם העצמיות, באותו מימד חיים בו ניתן לטפל בעומק האישיות ולהחזירה למוטב. כדי לשנות את הטבע מן היסוד, יש לעבור דרך גיהנום, המצרף ומזקק את הטבע עצמו ומוליד טבע חדש־ישן, נקי, מזוכך ונשמתי. השבת שבנו היא אותה נקודה בה מוצלים אנו מן הגיהנום, דהיינו מהטבע הסגור בתוך עצמו, שאיננו קשור לטוב המוחלט, הנבדל. השבת מחלצת אותנו מן האינטרסנטיות הטבועה בכל חי.

סעודת אמונה

האדם זקוק למזון כדי להמשיך את קיומו. מבחינה טכנית, אין בכך בעיה כלשהי – מזון יש בשפע ובהישג יד. אך בכל זאת, תחושת הרעב רודפת את האדם. אין זו תחושה פיזיולוגית, אלא פסיכולוגית. את הרעב הממשי ניתן לפתור בקלות יחסית. אך תחושת הרעב מעוררת באדם את התודעה שחיו אינם בטוחים, אינם קיימים בקרבו בעצם ובאמת, כי אם תלויים ועומדים. עצם העובדה שזקוק הוא לגורמים חיצוניים מלמדת את האדם שהשלימות חיצונית לו וצריך הוא לקנותה מבחוץ. גם אם הוא חי ברגע זה, הרעב מזכיר לאדם כי תופעה זו זמנית ועומדת לחלוף במוקדם או במאוחר. מבחינה זו, מקבילה תחושת הרעב לספיקות המתעוררים באדם ביחס לנטיית הטוב שבקרבו – האם היא עצמית או שמא קנויה באופן מלאכותי מבחוץ. לכן, במקביל לקדושת השבת הפנימית, צריך האדם לדאוג לכך שהרעב כלל לא יורגש במשך יום השבת כולו. שלוש הסעודות בכלל וכל אחת מהן בפרט, גורמים לאדם להיות שבע באופן יוצא מן הכלל, ללא הפסקות רעב באמצע. אדרבה, האדם מצווה לאכול 'אף אם הוא שבע'²⁰ בכדי לוודא שכלל לא יגיע למצב של רעב.

עם רדת הלילה, בעת החושך והפרטיות משתלטים על העולם והטבע רודה באנושות, מבטא האדם את אמונתו בדבר שייכותו המוחלטת לאידיאליות של עולם הבא, באמצעות אכילת סעודה ראשונה. הסעודה גורמת לאדם להיות שבע, שלם. לא רק ללא חסרון, אלא גם ללא תחושת חסרון. באמצעות הסעודה האדם מתוודע למעין עולם הבא שבן²¹.

מסיבה זו מהווה השבת את עצם הגדרת השייכות היהודית־ישראלית שלנו. שמירת השבת היא המחברת אותנו למקור החיים האובייקטיבי־מוחלט־אלוקי שלנו, ובלעדיה חיינו אינם חיים באמת, אלא רק כפי התפיסה הדמיונית־חושית העולה מתוך העולם

20. שו"ע או"ח רצא, א. 21. ואולי לכן דווקא אכילת דג מצילה מדינה של גיהנום, כי הדג חי במציאות אחרת (במים), שמבחינתנו איננה ראויה לחיים טבעיים.

הזה בלבד. השבת במסגרת העולם הזה משולה לאדם השוחה מתחת למים, הנזקק להרים את ראשו פעם בשבעה ימים כדי לשאוף אויר להמשך השהות מתחת לפני המים. גם כאשר נדמה, במשך שישה ימים, שהוא מצליח 'להסתדר' ללא חמצן, יודעים אנו בבירור, שגם שהיה זו תלויה וקיימת מכוח אותה שאיפת אויר. גם בעת שאיננו נושם, ממשיך האדם להתקיים מתחת למים תוך הסתמכות על מלאי החמצן ששאף לריאותיו קודם שצלל. כך גם החיים בעולם הזה ללא השבת הם הגיהנום בעצמו, נטולי כל ייחוס אובייקטיבי, כעלה נידף המופיע ונעלם כלעומת שבא, ללא שהוציא לפועל את צד האמת המוחלטת שבאישיותו.

ב. סעודה שניה

השבת – שיטת חיים

אך עדיין אין זו מנוחה שלימה, ואי אפשר לומר שכבר הגענו לא רק אל המנוחה כי אם גם אל הנחלה. אף אם יש בנו נקודה עלומה של טוב מוחלט, 'חלק לעולם הבא', צד לאומי-ישראלי-סוגי הנטוע עמוק בקרבנו, אין זה מספיק. שכן, החיים האנושיים מורכבים מגורמים רבים עד מאוד. מדי פעם יכול האדם להרשות לעצמו להתענג על נקודת האידיאליות שבו, אך לכאורה אי אפשר שנקודה זו תתפשט ותכבוש את החיים כולם. לטבע חוקי חיים אחרים לגמרי. גם אם הצלחנו ליצור סדק בטבע, דרכו ניתן להציץ לפן אחר, אידיאלי לגמרי, של חיינו, עדיין הטבע במקומו עומד ותובע בחזקה למלא את כל תביעותיו. צריך לחיות, לנשום, לאכול, להתפרנס ולדאוג לעוד ועוד צרכים התוקפים את האדם מכל עבר שאין האדם יכול להתעלם מהם. בלילה, ישנים להם בני האדם, בטלים מכל פעולה ממשית או ברת משמעות ביחס לעולם. בלילה מתכנס העולם לחייו הפנימיים, ושם, בקרבו פנימה, מגלה האדם מישראל את השבת שבו. אך האם אותה שבתיות מסוגלת להתפשט ולהיהפך לכוח המסוגל להעמיד שיטת חיים שלימה? האם השבת מסוגלת להפקיע את עצמה מנקודתיותה האוקלידית, ולהיהפך ליסוד עמוק המחזיק בניין רב קומות ומרובה חדרים? קיימים אירועים רבים בחיי האדם הנשארים כ'שיא', כרגע של סיכום או של מגע בלתי אמצעי עם אמת גדולה; אך זמנים אלה נשארים בודדים מהותית, שתהליכי החיים שקרו להם הובילו אליהם ולעתים אף לאחר מעשה נזכרים בהם בערגה. אך אין ביכולתם להפוך לשיטה שלימה וכוללת, המעצבת את היום יום, המשתלטת על רבבות הפרטים הקטנים המרכיבים את חיי האדם.

טענת גוג

באחרית הימים תשמע טענה זו מפי גוג ומגוג²². גוג מופיע לאחר שעם ישראל כבר נגאל. גוג מתגלה לאחר שאומות העולם מתייאשים מלהשמיד את עם ישראל ומקבלים עליהם את הדין, שעם ישראל חי וקיים. אך גוג טוען כעת, שגם אם עם ישראל קיים, אין זה אומר שמסוגל הוא להעמיד שיטת חיים אלטרנטיבית. אם האומה הישראלית החליטה להקים מדינה, אין זה מפריע לגוג שיקימו שם בתי כנסת ובתי מדרש, אך טוען הוא בתוקף ששיטת הממשל והמשטר מוכרחים להיות לקוחים מהנסיון רב השנים של שאר אומות העולם²³. אכן, יש קדושה בעולם, והיא מתגלה בעוצמה גדולה ובאיכות מופלאה בעם ישראל – את זה אין להכחיש. אך כיצד בונים מדינה, כיצד דואגים לכל הצרכים החומריים והנפשיים היומיומיים של כל אזרחי המדינה בפרט ושל המדינה ככלל – בנושא זה אין לעם ישראל מה להציע, טוען גוג. את עם ישראל נזמין להרצות בענייני דת ואלוקות, נושאים בהם הוא מתמחה ומבין. אך אין לעם ישראל 'להידחק' לנושאים שאיננו מבין בהם, שאינם תחום עיסוקו. ניתן לפנות זמן ומקום למען התגלות הקדושה והאידיאליות בעולם הזה, אך לא יעלה על הדעת לחולל שיטת חיים אחרת לחלוטין מאשר חוקי החיים הטבעיים של העולם הזה. העולם הבא יישאר בתחומו, "עין לא ראתה אלוקים זולתך"²⁴, ולכל היותר יציץ אלינו לרגע קט, פעם בשבוע, אך בוודאי אין מקום לומר – טוען גוג – שניתן לחיות חיים טובים וארוכים מכוח הארת העולם הבא. זמנה של השבת הוא בלילה בלבד, אך ביום, בעת שהחיים חוזרים למסלולם והטבע עם כל תביעותיו מתעורר ודוחק בנו למלאם – אין מקום לשבת, לכאורה.

על כן ברך ה' את יום השבת

זהו החידוש הגדול של יום השבת. בלילה מצליח עם ישראל להיחלץ ממלתעות הטבע כשלעצמו, ולהיפגש עם נקודת העולם הבא שבו. אך ביום מתחוללת מהפכה קטנה לא פחות: מתברר שיש בכוחה של נקודה זעירה זו להעמיד שיטת חיים שלימה. הגרעין השבתי מסוגל להצמיח אילן שלם²⁵. לא רק להיות מסוגל לברוח מן הטבע, כי אם גם להעמיד שיטת חיים אלטרנטיבית. חידוש זה מבוטא בצורה קולעת בדברי חז"ל²⁶:

22. עין איה ברכות ב' פרק ו, אות שי. 23. 'גוג ומגוג' בגימטריא 70, כמנין אומות העולם. 24. ישעיהו סד, ג. 25. בכניסת שבת, נפרדים אנו מעולם החול ומתוודעים למציאות של קודש. מעבר זה איננו תהליכי, איננו ממילאי, אלא דורש 'קפיצה' ו'דילוג', ולכן קידוש בלילה מדאורייתא. מה שאין כן ביום, שכבר שרויים אנו בתוך מציאות של קודש ואידיאליות, אלא שצריכים אנו להרחיבה ולאפשר לה להתפשט ולכבוש את כל מרחבי החיים, בזה קידוש מדרבנן, היינו הופעת החיים הישראליים ותורה שבעל פה. 26. בראשית רבה

“תני ר”ש בן יוחאי אמרה שבת לפני הקב”ה רבש”ע לכולן יש בן זוג (=ימי החול בשבוע יכולים להתחבר זה עם זה כזוגות, וכל זוג מרכיב את המס’ שבע חוץ משבת שעומדת בפ”ע) ולי אין בן זוג אמר לה הקב”ה כנסת ישראל היא בן זוגך”.

כל יצור ניהן באיכויות חיים מופלאות ואדירות. דא עקא, שבדידותו מונעת ממנו מלהוציאם אל הפועל בצורה מלאה, רחבה ומקיפה. היצור הבודד כשלעצמו מגלה טפח בלבד מהגלום בו, כאשר גם זה נעלם עם סיום פרק חייו. רק הקשר הזוגי מאפשר לאוצרות החיים המופלאים הגנוזים ביצור להתגלות בצורה כללית, ולאורך ימים ושנים. הזוגיות היא ההופכת את הכשרונות החבויים ביצור לשיטת חיים קבועה הנמשכת שנות דור²⁷. השבת ‘מתלוננת’ כי היא בעצם ‘אי זוגית’ – ‘רווקה’ כביכול. אמנם גלומים בה חיים איכותיים ועליונים, אך חיים נפלאים אלה נשארים כמוסים ופרטיים-אינטימיים, ללא כל יכולת לצאת אל הפועל בצורה רחבה להאיר את המציאות הכללית-פומבית באופן מתמשך. החידוש הגדול של הופעת החיים הישראליים נעוץ ביכולתם להפוך את נקודת העולם הבא שבקרבת לחיים עשירים ושלמים. עם ישראל יודע לתרגם את נקודת העולם הבא שבקרבו לאנרגיה המאירה ומניעה את כל מרחבי, צדדי ורבדי החיים האנושיים. מסיבה זו מכונה השבת שלפני פסח – יום הולדת ישראל – בשם ‘שבת הגדול’. כפי שכלה מתרגשת לקראת חתונה, כך גם איכות החיים השבתית מתעוררת לקראת הופעת בן זוגה, כנסת ישראל, שתוציא לפועל את כל הגנוז בה זה עידן ועידנים. לא רק עם ישראל נגאל ממצרים, כי אם השבת נגאלת ממיצרי נקודתיותה מכוח עם ישראל.

הנס מציע שיטת קיום אלטרנטיבית

מבחינה רעיונית מקבילה מדרגה זו לשלב השני של קריעת ים סוף. בשלב הראשון נבקע הים, כלומר התברר שהטבע איננו חזות הכול ושניתן לנצחו. אך בחלק השני ‘הלכו ביבשה בתוך הים’²⁸, ‘וישם את הים לחרבה’²⁹. כלומר, לא רק שמצליחים אנו להתגבר על מגבלות הטבע כי אם גם להעמיד ‘יבשה’ אחרת, חדשה, שאין כדוגמתה בכל העולם. יש לעם ישראל מנגנון קיום אחר לחלוטין מאשר שאר אומות העולם. הוא מארגן את חייו על פי חוקים שונים לגמרי מכל מה שמוכר בעולם הזה. בלילה נפתח לנו כחודו של מחט, אך ביום נפתח לנו כפתחו של אולם-עולם. בלילה החיים האנושיים הטבעיים מתמוטטים ונכנעים לתכתיבי הטבע, ודווקא שם מגלה עם ישראל

פרשה יא, פסקה ד. 27. “אמר הקב”ה לישראל, בני כל מה שבראתי, בראתי זוגות שמים וארץ, זוגות חמה ולבנה, זוגות אדם וחוה, זוגות העולם הזה והעולם הבא”. דברים רבה פרשה ב, פסקה ל. 28. שמות יד, כט. 29. שם שם, כא.

שמקושר הוא למעלה מחוקי הטבע. אך ביום, כאשר לכאורה הכול שב למסלולו, עם ישראל סולל לעצמו מסלול עצמאי, חדש ושונה לגמרי.

בסעודה שניה 'ניצול ממלחמת גוג ומגוג'

עם ישראל מגלה ביום השבת שהקודש והאידיאליות אינם רק תכונות חביבות שנשארות בתחום התיאורטי אלא עקרונות ממשיים, המסוגלים לנהל את כל צדדי החיים הגלויים כולם. הסברה הפשוטה מבינה שהשבת מקשה ומכבידה על הניהול הזורם והתקין של החיים ומסבכת אותם עד מאוד. בקושי רב אפשר לארגן מאכלים חמים לשבת בבוקר. יראת השמים הפשוטה, השואפת להתרחק מהיתרים דחוקים ופרצות הלכתיות, 'מן הכיעור ומן הדומה לכיעור'³⁰, תעדיף לכאורה, לוותר כליל על התענוג החמים ולאכול אוכל קר. מדוע להסתבך בחשש חילול שבת כאשר אפשר לאכול דברים אחרים בהיתר גמור? לעומת זאת פוסק הרמ"א³¹ לא רק שניתן ואפשר לדאוג למאכלים חמים בשבת בבוקר, כי אם גם "מצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת". לא זו אף זו, קובע הרמ"א בתקיפות נחרצת ש"כל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישין שמא אפיקורס הוא". כלומר, אסור שהשבת תהפוך לנושא הגורם לחיים להיות פרימיטיביים יותר מאשר החיים הטבעיים. השבת צריכה להיות מקושטת והדורה בכל השכלולים והשיפורים הקיימים בעולם הטבעי. אלא שהיא מחוללת אותם בשיטה אחרת לחלוטין, מתוך דחפים ומניעים עליונים, כלליים, אידיאליים. בשבת צריך להתענג לא מפני שהנך אוהב ורוצה להתענג אלא מפני שהאמת דורשת לענג את השבת. זהו עניין עקרוני, להראות קודם כל לעצמנו ומתוך כך גלוי לכל העמים, כי כל צדדי החיים, כל משאלותיהם וכל תביעותיהם היותר מתוחכמים ומשוכללים – כולם שרירים וקיימים ביום השבת, ואף בצורה משוכללת יותר. אך בוודאי שלא פחות. שמירת השבת איננה יכולה לגרוע מאומה או להוריד את מדרגת החיים של שומרה.

העתיד – עכשיו

אין אנו שייכים למדרגה עליונה זו בפועל ממש, בהווה. זוהי איכות חיים שעדיין כמוסה בנשמתנו עמוק עוד יותר מאשר נקודת העולם הבא. קל יותר לבקוע סדק מדי פעם במציאות הטבעית ולהיפגש עם נקודה איכותית נבדלת בנפש מאשר לתרגם ולהרחיב נקודה זו לכדי שיטת חיים שלימה ומסועפת. עדיין רחוקים אנו מאוד משלב זה וחיינו מתנהלים ברובם מתוך ועל פי דחפים ושיקולים טבעיים למדי. הקודש עדיין תופש מימד

30. חולין מד, ב. 31. שו"ע או"ח רנז, ח.

נקודתי בחיינו, בעוד שרוב הנפח נשלט על ידי עולם הטבע. הטענה של גוג עולה רק באחרית הימים, ואיננה שייכת כעת.

אך אין זאת אומרת שמוכנים אנו לוותר על איכות חיים עתידית זו. עם ישראל איננו מוכן להסתפק בקודש כחלק מן החיים, אלא מעוניין לעשותו ככותרת הראשית, המכתיבה ומדריכה את החיים כולם לכל פרטיהם. לכן מקפידים אנו ביום השבת לארגן את החיים הגלויים לפי עתידם הרחוק. זו הסיבה להקפדה היתירה על הלבוש בשבת בפרט ועל מראית עין בכלל. הדברים האסורים משום מראית עין אינם באים למנוע חשד בלבד, כי אם גם ובעיקר לשוות לשבת צביון חיזוני מכובד. השבת איננה רק מפלט מה'בעיה' הקרויה 'העולם הזה', אלא הרבה מעבר לכך: היא עולם שלם בפני עצמו, עם חוקי חיים וצורות התנהגות המיוחדים לו. השבת דורשת תלבושת מיוחדת, דיבור מיוחד והתנהגות מיוחדת³². על אף שעדיין רחוקים אנו מאוד מעולם מתוקן ואידיאלי זה, מתאמצים אנו מאוד להתנהג כבר עכשיו לפי הגינונים השייכים לשאיפותינו היותר עתידיות, ולא רק לפי מצבנו העכשווי השפל. לכן על הקביעה של רבי חנינא, "חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת עם חשיכה, שמא ישכח ויצא" – אמר רבא "הלכתא רבתא לשבתא"³³. כלומר, אין כאן גזירה צדדית הבאה למנוע טלטול בלבד, כי אם הלכה חשובה ומרכזית, הבאה לדאוג לכך שמראהו של היהודי בשבת לא יהיה כמראהו בחול³⁴.

השבת החיובית

בלילה נמלטים אנו ממוראות העולם הזה הטבעי. אך זוהי עדיין אמירה שלילית ביסודה. רק ביום מתגלה האמירה החיובית, ומובלט שאכן יש לנו להיכן להימלט. לכן 'כבוד יום – עדיף', ביתרון גילוי החיובי את קדושת השבת. האוכל סעודה שניה ניצול ממלחמת גוג ומגוג. הסעודה היא הבעת האמון של האדם מישראל בחייו העתידיים הכמוסים, שיש בהם כדי להשיב תשובה ניצחת לטענה של גוג. "שבענו מטובך"³⁵ – מבקשים אנו כי הטוב האלוקי לא רק יתנוצץ בקרבנו כי אם יתרחב עד כי ישביע את כל ישותנו, את כל צדדי אישיותנו רבת הפנים ועשירת הגוונים.

ניתן להשוות את ההבדל בין ליל ויום השבת להבדל בין ליל הסדר לשאר ימי הפסח. בליל הסדר המציאות הטבעית קורסת ונחרבת, מצרים מתמוטטת ו"אין בית אשר אין שם מת"³⁶. הטבע מתגלה בקלונו, בחוסר יכולתו לעמוד בקריטריון האלוקי המוחלט, ואילו עם ישראל סגור ומכונס בתוך עצמו, "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו"³⁷, וכך

32. "וכבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר", ישעיהו נח, יג. 33. שבת יב, א. 34. עיין עין איה שבת פ"א אות מב. 35. מתוך תפילת עמידה של שבת. 36. שמות יב, ל. 37. שם שם, כב. המוכיר לנו את "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט).

ניצול הוא ממלאך המוות. אך אין כאן שום אמירה חיובית, אלא רק שלילת השלילה. עם ישראל מתגלה כבלתי תלוי בחסרונות הטבע. אך מה המשמעות המעשית המפורטת, החיובית, המתפשטת, ההיסטורית, התהליכית של חוסר תלות זו? האם מסוגלת היא להעמיד שיטת חיים אלטרנטיבית או שמא אנוסה היא, בחולשתה, לאמץ את נורמות ההתנהגות המצריות? תשובה לשאלה זו מתגלה רק בבוקר, למחרת הפסח, בו עם ישראל לא רק מסתגר בתוך קונכייתו הנקודתית כי אם גם קם ויוצא ממצרים ומתחיל להתהלך על בימת ההיסטוריה באופן ממש. התהלכות זו נמשכת שבעה ימים, שבוע שלם, חטיבת זמן הכוללת בקרבה בצורה גרעינית מהלך היסטורי שלם, ששיאו בקריעת ים סוף, בהליכה "ביבשה בתוך הים"³⁸, כדלעיל. שבעה ימים הינם כבר אמירה חיובית, מפורטת וארוכה, בעלת התחלה, אמצע וסוף³⁹.

ג. סעודה שלישית

החזון והממשות

אך כל זה איננו כי אם חצי הכוס המלא בלבד. העיקר עדיין חסר מן הספר. שכן, אחרי ככלות הכול, שרויים אנו עדיין בהווה. עם כל החשיבות של היכולת להינתק מן ההווה, ועם כל הכבוד ליכולתנו להתרומם אל העתיד הרחוק, בו הנקודה האידיאלית הגנוזה עמוק בנשמתנו תיהפך למרכז שעליו החיים כולם ייסובו, כל זה עדיין איננו מאיר את הממשות, בה שרויים אנו עד צוואר. חיים אנו את היום יום האפור, הפשוט, המונע בעיקר על ידי אינטרסים קטנוניים ומחשבות פעוטות וקשה עד מאוד לראות את הקשר בין העולם האידיאלי המופלא המתגלה בשבת ובין חיינו הריאליים. נחמד ואף חשוב להתענג מדי שבוע על רוחניות טהורה, אך שאר השבוע מנותק לכאורה לחלוטין מהוויית השבת ומאוירתה. פעם בשבוע זוכים אנו לנשום אויר פסגות, טועמים אנו מן הקדושה העתידית ואף מארגנים את התנהגותנו הגלויה לאורה. אך עם צאת השבת, חוזרים אנו אל המציאות הנמוכה, הרחוקה אלפי מילין מן הפסגה האידיאלית. ואם כך, אזי השבת נשארת תיאוריה בלבד, חזון רעיוני חביב, דרך נחמדה לברוח לרגע ממצוקות המציאות הדוקרות, אך אין לה השפעה של ממש על המציאות הטבעית. גם השאפתנות הרוחנית הרדיקלית ביותר אינה יכולה להתעלם מן העובדות המוצקות. במובן זה, דומה השבת ליום טוב. בחג מתנתק הישראלי משגרת חייו הבנאלית וממקומו הפרטי ועולה לרגל אל הקודש והמקדש, שם פוגש הוא את צד הטהרה הגמורה⁴⁰. שבאישיותו, מתוך חשיפת שורש נשמתו השתולה על פלגי מעיין כללות האומה.

38. שמות יד, כט. 39. מסיבה זו מכונים הן יום ראשון של פסח והן שביעי של פסח כ'שבת'. 40. כל

מצוקות המציאות בטלות ממנו וחדלות להתקיים – אין אבלות ברגל⁴¹. מבחינה זו, מסוגלת השבת לרומם את האדם לפסגות רוחניות עליונות ולהפגישו שם עם אור גדול, אך עדיין אין אורה מסוגל לחדור את עבי הענן ולהאיר את האדם מישראל בתוככי חייו הפרטיים, באשר הוא שם. יום טוב דוחה את הטבע הצידה, אך איננו מתמודד עמו פנים אל פנים. כל עוד נפגשנו עם שתי הסעודות הראשונות בלבד, עלולים אנו להתייחס אל השבת כפי שרגילים להתייחס – מתוך חוסר הבנה מעמיקה – לניסים. דווקא גודל הנס ויופיו עלול למשוך את עין האדם וליבו לרצות להתנתק מן המהלך הטבעי, האיטי והמסורבל ולשאוף להתרומם מעל כל זה אל עולם 'אחר', שכולו ניסי. במקום לאשר ולגדל את האדם במקום בו הוא נמצא, עלול הנס להוליד תשוקה להימלט מן המציאות עם כל חוקיה המגבילים.

כי פנה יום'

קדושת השבת עדיין איננה שלימה עד שיתגלה כי השבת איננה נקודה אידיאלית רחוקה בלבד כי אם מסוגלת היא גם להאיר ולתקן את ההווה כפי מה שהוא, להשתלב בתוככי הממשותף הפשוטה והבנאלית. עניין זה מתגלה בזמן סעודה שלישית. לעת ינטו צללי ערב, מתפוגג הרושם השבתי שהאיר בבוקרו של יום. מתברר שאחרי ככלות הכול, אין השבת מסוגלת לברוח מגורלו של כל יצור טבעי, וגורלה הוא לכאורה ככל יום אחר בשבוע. כל יום מסתיים ונובל, ובמבט ראשון נדמה שכך גם קורה לשבת. או אז עולה השאלה בכל תוקפה, האם אכן עולמנו האידיאלי נידון לכלייה? האם אנוסים אנו לחלק את חיינו בצורה דיכוטומית בין שני קטבים – אידיאלי וממשי – ללא כל יכולת ליצור ביניהם חיבור אורגני, חי וטבעי? האם גם על השבת נגזר להופיע ולהיעלם, להישאר כזיכרון עמום בלבד מבלי להתערות כחלק בלתי נפרד מהגדרת העולם הטבעי?

סעודה שלישית

כתשובה לשאלת-זעקה זו באה סעודה שלישית. השבת לכאורה נעלמת, חומקת מאיתנו. דווקא בעת שהשבת נכנעת לכאורה לתכתיבי המציאות הטבעית, דווקא אז סועד האדם סעודה שלישית ומברר כי השלימות הנמשכת מן העולם הבא ממשיכה לסעוד אותו גם בתוך הנפילה, הנבילה וההתפוררות של עולם הטבע. הטבע מתמוטט, אך האדם הישראלי ניצב שלם, וקדושת השבת ממשיכה להשפיע גם אז, מבלי שייגרע מערכה – ומכל הלכותיה – דבר. שלימות זו שונה מן השלימות של ליל שבת. בליל שבת המציאות הטבעית כבר נעלמה ונחרבה לחלוטין, העולם שרוי בחשיכה ובתוך כך

ישראל חברים ברגל. 41. לרמב"ם (הל' אבל פ"י ה"ג) אפילו אבלות בצינעא איננה נוהגת ברגל.

מבליח אור העולם הבא – בניגוד גמור לסביבה החשוכה – וגואל את האדם מאפסיות הטבע. אך בסעודה שלישית מתברר כי גם תוך כדי התהליכים הטבעיים עצמם, גם הנפילה עצמה והשעבוד לכל חוקי הטבע – גם שם 'דרך תנחני', גם שם מצליחה השבת להאיר ולחשוף את הערך האידיאלי של תהליכים אלה. השבת ממשיכה ללוות אותנו גם בתוככי התהליכים הטבעיים עצמם. אז מתברר כי האדם מסוגל להתחבר אל הטוב העצמי והמוחלט הגנוז עמוק בקרב נשמתו לא רק למרות הטבע כי אם דרך הטבע עצמו. לכן אין סעודה שלישית מוגדרת בהלכה בצורה נחרצת כשאר שתי הסעודות. שתי הסעודות הראשונות נועדות 'להציל' את האדם משפלות הטבע ולרוממו בבת אחת מעל חוקיו המגבילים; לכן צריכות הן להיות מוגדרות 'מגבוה' בגדרים הלכתיים חמורים וקבועים. אך בסעודה שלישית הנטיות הטבעיות של האדם עצמו מתגלות כקבילות, כראויות להתקבל כהגדרת הסעודה⁴².

השבת הטבעית

מנין נובעת יכולת זאת? לכאורה אין לך זוג עניינים המנוגדים זה לזה יותר מאשר אור העולם הבא – הכלליות המוחלטת, הטוב לשמו, האידיאליות בעלת הערך העצמי; והעולם הזה – השקוע בפרטיות, המלא תהליכים מעגליים הסובבים על צירם ללא כל יכולת להיחלץ מסיבובם האינסופי והמפרש אפילו את הנטייה האידיאלית כחלק מהחשבון האינטרסנטי הצר. סעודה שלישית המחברת את השבת הנבדלת-מופשטת אל הממשות המוחשית, מכריחה אותנו להעמיק את מבטנו ולהסיק שבאמת אין כאן שתי ישויות נפרדות כי אם ישות אחת מאוחדת, בעלת שתי פנים שונות, שני צדדים של אותה מטבע. העובדה שהשבת העל טבעית איננה 'נעלמת' ו'מתאדה' עם ערוב היום אלא ממשיכה להאיר את הטבע תוך כדי נפילתו, מלמדתנו שהשבת ועולם הטבע ירדו כרוכים מן השמים. בעצם, כל השבוע כולו הוא שבת, אך נקודה זו מתבררת רק מצהרי יום השבת והלאה. לפני כן היתה השבת מורכבת מפרקי זמן מיוחדים, יוצאי דופן לעילווייא – הלילה והבוקר – כתופעות על טבעיות הפורצות את גדרות הטבע. רק לעת מנחת ערב, כאשר הארת השבת ממשיכה עד מלאות 'מעט לעת' מתברר כי השבת היא בעצם יום שלם, חלק בלתי נפרד מהגדרת השבוע. השבת איננה רק מעל הזמן אלא גם בתוך הזמן, חוליה אינטגרלית של הזמן⁴³. רק כעת מתברר כי השבת איננה רק

42. "צריך לעשותה בפת; ו"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן; ו"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות; ו"א דאפילו בפירות יכול לעשותה" (ש"ע או"ח רצא, ה). 43. לכן, שלא כיום-טוב, עולה השבת למניין ימי האבלות ונוהגים בה דברים שבצינעא.

מוציאה את האדם מן העולם הטבעי, אלא גם מחזירה אותו לשם, אך מכיוון שונה לגמרי.

בחינה זו מקבילה לשלב השלישי של קריעת ים סוף, שבו כל טיפה וטיפה חזרה למקומה. לאחר שני השלבים הראשונים של בקיעת הים ושל הפיכת המים למוצק, מגיעה העת בו יכולה כל טיפה וטיפה לחזור למקומה הטבעי. אך לאחר התהליך האדיר של קריעת הים, חוזרת הטיפה למקומה מתוך מגמת חיים אחרת לחלוטין, מתוך הקשר הרחב לאין ערוך מאשר תפקודה הטבעי גרידא. היא ממשיכה, אמנם, למלא תפקיד פרטי, מוגדר ומסויים מאוד, אך כעת יונקת פרטיות זו את לח קיומה ואת דלק תפקודה מתוך המגמה הכללית העליונה שהתגלתה בנס קריעת הים. כעת מתברר שכל תפקידו של הנס היה לא להחריב את הטבע, כי אם אדרבה, להאירו ולברר את הקשרו האלוקי הרחב והעליון.

כך גם מובילה אותנו סופה של השבת חזרה אל עולם המעשה, מחזירה אותנו אל תוככי החיים הטבעיים, אך מתוך הארה עליונה, המבררת מחדש את המשמעות של כוחות הטבע. לקראת סיום השבת, מכינה השבת לא רק הארה עליונה שאין כל העולם כולו כדאי הוא לה, כי אם ממעטת-כביכול את אורה ומקלישה-מחלישה את כוחה בפנותה לחשוף את האור הטמון בתוך המציאות הפרטית, החשוכה והטבעית של עולם המעשה. בערבו של יום השבת אין השבת מאירה בשיא תוקפה, כי אם מתגלה כמקור האידיאלי ממנו מסוגלים כוחות הטבע לינוק את ליחם ואת מרצם. לעומת הארת השבת המקורית, המתנשאת הרחק למעלה מן הטבע, הרי שהשבת של סעודה שלישית מחוללת את הטבע ומבשרת לנו – לא בדיעבד, מתוך לית ברירה, אלא לכתחילה, מתוך הכרה אידיאלית – על תחילתו של שבוע חדש, על התחלת ימי החול. הטבע איננו נדחק הצידה, אלא מתוודע לערכו העליון באמצעות הנס הנסתר הבווער במעמקי הטבע עצמו.

שבת שלום

הכרה זו חודרת גם אל השייכות הציבורית של כל אדם מישראל. במשך השבוע תופש האדם את עצמו כיצור פרטי ביסודו. חיבורו אל הציבור נובע בעיקר מתוך שזוקק הוא לעזרתם בתחומים שונים. פרטיותו מבליטה את העובדה שאין הוא כליל כשרונות, אלא נדרש הוא להיעזר באחרים. הציבוריות של ימי השבוע בנויה מפרטים בודדים שהתחברו יחד למען מטרה משותפת. אך בשבת תופש האדם את עצמו מלמעלה למטה, מן הכלל אל הפרט. כל תפישתו הציבורית והפרטית משנה צורה. אין הפרטיות מתבטלת, חלילה, אלא מקבלת את ערכה ושייכותה הכללי בצורה טבעית, ממילאית. יש להדגיש זאת בשינוי צורת הבעת הקשר החברתי מאשר בימי החול. אם באמצע

השבוע אומר אדם לחבירו 'שלום', דהיינו 'אתה משלים אותי ולכן אני זקוק לך ומתחבר אליך', הרי שביום השבת אומר האדם מ'שאל' 'שבת שלום'. זהו שלום אחר לגמרי, מצד אחד, אך נשמת השלום החולוני, מצד שני. בשבת מתברר כי באמת מחובר האדם מעצם היותו, משורש חייו, אל הכלל ורק ממנו מקבלים חייו הפרטיים והחולפים את ערכם הנצחי והמוחלט. מתוך השבת מתברר שהזדקקות היחידים זה לזה והעזרה ההדדית של אמצע השבוע אינם הסיבה להתחברותם, אלא רק הצורה החיצונית של התחברותם, השואבת את עומק אמיתת ערכה מתוך יום שכולו שבת, יום בו מתברר ערכם הכללי של כל הפרטים⁴⁴.

השבת – סוד השבוע כולו

מתוך כך מובן, שכל ששת ימי המעשה כלולים הם בעצם בהארת השבת – יום ראשון בשבת, יום שני בשבת וכו'. כלומר, גם כוחות הטבע העיווריים-חרשים-אלמים, הפועלים מתוך נטייה קיומית פרטית, ללא שמץ אבחנה ושימת-לב, אינם כאלה באמת, מצד שורש עצמיותם. גם כוחות הטבע שתולים על מעיין האידיאליות הצרופה, על בקשת הטוב הגמור. אלא שנגזר עליהם על ידי יוצר בראשית להתגלות בעולם הזה בצורתן השפלה והנמוכה. הופעתן הנמוכה, הפרטית, איננה 'טעות', 'מקרה' או 'דיעבד', חלילה, אלא הכול נוצר לכתחילה בצורה זו דווקא, על פי יד מכוונת ומתוך עצה עמוקה המובילה את עולם הטבע והמעשה אל יום שכולו שבת ומנוחה, 'סוף מעשה במחשבה תחילה'⁴⁵. אך באמת, קדושת השבת חופפת על כל השבוע כולו. לכן, אין להתיימשך מכוחות אלה, אלא אדרבה, לנצל את ימי המעשה כדי לתקנם, למתקם, לשכללם ולהעלותם; לחשוף את המעמקים האידיאליים החבויים בהם ולאפשר לקדושת השבת להתפשט מעבר לגבולה. במצבים מיוחדים ויוצאי דופן אף ניתן לחשוף טפח מקדושת השבת הגנוזה כבריח התיכון בתוך ימי המעשה. "ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש השביעי"⁴⁶. השבת היא הנשמה האידיאלית הנסתרת של ששת ימי המעשה הטבעיים, החושפת את הסוד האידיאלי המסתתר בהם.

44. גם בהלכות שבת הדבר בא לידי ביטוי במושג 'חילוק מלאכות', דהיינו שאין צורך לחלל את כל המלאכות כולן כדי לחלל את השבת, אלא אדרבה, השבת בכללותה 'מרוכזת' בתוך כל מלאכה ומלאכה, והמחלל אפילו אחת מהן חילל את השבת כולה, כביכול. כל אב-מלאכה נוסף נחשב כחילול שבת חדש, המחייב חטאת נוספת, ולא כהמשך לחילול הקודם. 45. מתוך הפיוט 'לכה דודי', מאת הפייטן ר' שלמה אלקבץ (הנאמר בקבלת שבת). 46. שו"ע או"ח שמד, א.

עונג שבת

החסרונות העצומים של המציאות הממשית אינם מתבטלים אלא מתכללים ומוארים באור חדש. לא רק גאולים אנו ממיצרי הטבע אלא המיצרים עצמם הם חלק מתוכנית הטוב. "מצאו תלמידיו לרבי עקיבא שהיה בוכה בשבת ואמר זהו עונג שלי"⁴⁷. גם התפישה הסובייקטיבית מתבררת כחלק בלתי נפרד מן התפישה השבתית האובייקטיבית המוחלטת. אם במשך ימי המעשה מקבלים החיים את ערכם מתוך השאיפה לתקן, לשכלל ולהתקדם הלאה מן השלב הנוכחי ורק העתיד הוא המעניק משמעות להווה החלקי; הרי שבשבת מתברר הערך העצמי והמוחלט של ההווה, של מדרגת החיים המסוימת בה אנו נמצאים, עד כי אין צורך לתקנה כלל, וכל המתקן – מקלקל את אמונתו בערכה האלוקי. במבט ראשון נראה כי איסור המלאכה בשבת נועד להרחיק את האדם ממצוקות הטבע וכל תביעותיו. אך כעת, בסעודה שלישית, מתברר כי אדרבה, איסור המלאכה משמעותו השארת המציאות הטבעית כפי שהיא, ללא תיקון וללא כל התערבות מלאכותית⁴⁸. בכניסת שבת חש האדם כיצד איסור המלאכה מאפשר לו לפרוש מ'מירוץ החיים' הטבעיים; אך לקראת צאת השבת מתגלה שפרישה זו מובילה את האדם בסופו של דבר להתבוננות מחודשת על חיים אלה עצמם ולהכרה בערכם העצמי ובתפקידם הנצחי גם במדרגתם הנוכחית⁴⁹. אם בתחילת השבת נדמה לאדם שלאחר שעסק בששת ימי המעשה בהשתדלות אנושית נמרצת יכול הוא להתרפק כעת על בטחון בה', כמושג מנוגד והפוך להשתדלות, הרי שמתוך סעודה שלישית מתמלא הוא באמונה המלמדת אותו כינה למצות את עומק החשבון, שמתוכו בוטח הוא בערך האלוקי של השתדלותו, 'זוכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל'⁵⁰. והשבת מתבררת לא רק כמסקנת ימי המעשה ואחריתם אלא כשורשם האידיאלי, מחוללתם וממילא גם משפיעה מאוד על אופיים. לכן 'אל יפסיע פסיעה גסה' בשבת, תוך נסיון לדלג על ההווה ולהגיע מהר עד כמה שאפשר אל העתיד הזוהר. אדרבה, יש לשהות במהלכו ולמצות את המדרגה הנוכחית עד תום, וממילא, קמעא קמעא, להגיע בקצב טבעי-אלוקי אל המדרגה הבאה. מתוך כך גם ההשתדלות הנמרצת ביותר של ימי המעשה לעולם לא תהפוך

47. ב"י או"ח רפח, ב. בשם האגור, בשם שבלי הלקט. ונראה כי ר' עקיבא לשיטתו, שהיה שוחק גם על קול המונה של רומי ועל שועל שיצא מבית קודש הקודשים; וכאשר נטרפו חמורו ותרגולו וכבה נרו על ידי כוחות הטבע, ידע בוודאות שגם זו לטובה. 48. גם בהלכות שבת הדבר בא לידי ביטוי, בכך שאין מתפללים לרפואת החולה בשבת, כי אם מדגישים 'שבת היא מלזעוק'. עיין עין איה שבת א' פרק א, אות מג. 49. כפי שהציווי "של נעלך מעל רגלך" נועד, במבט ראשון, לפרוש מכל קשר לטבע ולחומר, הרי שבמבט שני מתברר שהשלה זו גורמת למגע בלתי-אמצעי של משה עם המציאות, ללא חציצה, כמו הכהנים במקדש. עיין רמב"ן עה"ת שמות כג, כ. 50. דרשות הר"ן, בתחילת הדרוש העשירי.

לעצבנות או לטירוף הדעת, כי אם תהיה מלאה תמיד נחת רוח ושלוות בטחון ממריצה, מתינות זריזה.

ניצול מחבלו של משיח'

סוגיא זו היא העומדת בלב חבלי משיח. "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד"⁵¹ – ימות המשיח אינם מוציאים את האדם מן העולם הטבעי, כי אם מבשרים על שינוי דרסטי, רדיקלי ועמוק של כל תפישת הטבע עצמו. המציאות עצמה, חוקיה וגדריה עומדים בפני הריסה ובניין מחודשים, פירוק לגורמים והרכבה מחודשת, 'חד חרוב' ובניין מחודש, 'בונה עולמות' על ידי מה ש'מחריבן', 'מלך ממת ומחיה' וכך הוא 'מצמיח ישועה'. אם בגלות היוותה השבת מפלט ליהודי ממצוקות ההווה, ויכול היה לנצלה כדי להתרפק על עברו המפואר ועל עתידו הנהדר עוד יותר, הרי שבימות המשיח עומדת קדושת השבת להתפשט אל מעבר לגבולה ולהאיר את ימי החול עצמם באור יקר⁵². אם עד עתה היתה השבת מקלט רוחני ליהודי המנוודה, שאיננו מוצא מנוח לכף רגלו בתוך המציאות ההווה; אם עד עתה היתה שבת עניין סובייקטיבי-אינטימי השייך לישראל בלבד, הרי שבימות המשיח עומדת היא להיהפך לנושא אובייקטיבי-פומבי, המסוגל לשנות לחלוטין את פני הממשות ולתמודד עם כל שאלה מעשית מתוך פרספקטיבה אידיאלית עליונה. תקופה זו מלאה בתמורות נוראות, בשינוי סדרי בראשית שהחזיקו מעמד מאות ואלפי שנים. חוסר הבנת משמעות תקופה זו תגרום ליהודי הפשוט לסבל נורא, בראותו סדרים מתוקנים ויפים מקדמת דנא מתמוטטים ונופלים. אך המקפיד לאכול סעודה שלישית⁵³ – ניצול מחבלו של משיח', בודעו כי אלו הם חבלי לידה. תפקיד גדול נועד לחורבן זה, להעמיד את הטבע עצמו על בסיסו הניסי-הנסתר העליון, לחבר את ימי החול אל קדושת השבת ומתוך כך יקבלו הם ממנה את ערכם, את חשק קיומם ואת כל מלוא שכולם.

51. ברכות לר, ב. ובמקום אחר "אלא שעבוד גלויות בלבד" (שבת סג, א). 52. עיין מאמרי הראי"ה, עמ' 195, "על עשרת השבטים". 53. "יהא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית", שו"ע או"ח רצא, א.

סעודות השבת

רבי אבא כד הוה יתיב בסעודתא דשבתא הוי חדי בכל חד וחד והוה אמר דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכלא, בסעודתא אחרא הוה אמר דא היא סעודתא דקודשא ב"ה וכן בכלהו סעודתי והוה חדי בכל חד וחד, כד הוה (פ"ה, ב') אשלים סעודתי אמר אשלימו סעודתי דמהימנותא. רבי שמעון כד הוה אתי לסעודתא הוה אמר הכי אתקינו סעודתא דמהימנותא עלאה אתקינו סעודתא דמלכא, והוה יתיב וחד, כד אשלים סעודתא תליתאה הוו מכרזי עליה אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך.

תרגום (ידיד נפש): רבי אבא, כאשר היה יושב בסעודה בשבת, היה שמח בכל אחת ואחת והיה אומר: זו היא הסעודה הקדושה של עתיק הסתום מכל. בסעודה אחרת היה אומר: זו היא הסעודה של הקב"ה. וכן בכל סעודה וסעודה והיה שמח בכל אחת ואחת. כשהיה מסיים סעודותיו אמר: נשלמו הסעודות של האמונה. רשב"י, כשבא לסעודה אמר כך: הכינו את הסעודה של האמונה העליונה, הכינו סעודת המלך, והיה יושב ושמח. כשהיה מסיים סעודה השלישית היו מכריזים עליו: "אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך".

זוהר יתרו, כרך ב פה, א

הבדל בקדושה בין חלקי השבת

ואף בשבת עצמו אין זמנו של זה דומה לשל זה, ליל השבת עצמו כטעמו מראיתו וקדושתו, יום השבת כטעמו מראיתו וקדושתו והשלוש סעודות כטעמו מראיתו וקדושתו. כי כנשמה בגן עדן גם היא הולכת מחיל אל חיל ומהיכל אל היכל.

ג' מאמרים לרב קלונמוס מפיאסעצנא (בסוף 'חובת התלמידים') ג, ד